

Lush Gjergji

KOJA JE I KAKVA SVIJEST DANAŠNJEG ČOVJEKA (Osjećaj za temeljne vrednote)

Teško je govoriti o situaciji današnjeg čovjeka, pogotovu u ovo vrijeme, jer je sve u velikom dinamizmu; još je teže govoriti o svijesti današnjeg čovjeka općenito, ili o nekoj skupini, jer ne raspolažemo nikakvim znanstvenim sredstvima za takvo istraživanje. Pokušat ću ipak dati bar profil-sliku i neke karakteristike današnje situacije temeljeći to prije svega na studiju i iskustvu, pogotovu s mladima s kojima godinama radim.

S druge strane, sredstva komunikacije iz dana u dan sve više uništavaju sub-kulture, razne mentalitete i sredine pa dolazi do nivelizacije kulture, mentaliteta, iskustava, do neke »nove«, opće kulture. Tako cijeli »svijet« postaje više-manje sličan, bar u nekim bitnim elementima, situacijama, problemima, pa i u svijesti čovjeka, kao nosioca i protagonista svega onoga što se zbiva oko njega i u njemu.

Imajući pred očima te dvije činjenice kao dva temeljna kriterija za ovu tematiku, možemo nešto više reći o svijesti današnjeg čovjeka i onda pokušati pronaći neke temeljne vrednote koje se danas rađaju i dolaze do izražaja.

Svijest današnjeg čovjeka

Promjene koje nastaju danas su tako velike, brze i radikalne da ih je teško analizirati, predvidjeti tijek njihova razvoja, »mjeriti« i precizirati kakve posljedice one imaju. Te promjene imaju reperkusije na svim područjima života: u samoj obitelji nastaju sve veće promjene; ona više nema onaj autoritet koji je imala prije; nije više

jedini izvor informacije i formacije, tako da nastaje veliki antagonizam između naraštaja: mladih, »zrelih« i starih. Često dolazi do konfrontacija koje izazivaju samo podjelu i razdor, na štetu za »sve stranke«. Krivi odgoj ima pred sobom zadatak da učini od mladih »slične« ili »iste« ljude kao i prije, dok se mladi protive takvim planovima i pretenzijama, jer je to planiranje nečijeg života, rada, profesije itd.

Današnji život sve se više odvija u pokretu i dinamizmu, tako da se možda najmanje živi u kući, s obitelji, u sredini u kojoj smo odrasli, a sve to uzrokuje odvajanje od vlastite obitelji, s posljedicama koje su vrlo značajne i često sudbonosne. To od čovjeka zahtijeva maksimalne napore da se »prilagodi«, kako i koliko može, raznim sredinama. Tu se onda dolazi do *uloga* koje čovjek daje sebi, odnosno koje misli da ima, ili bi trebalo da ih ima, i do *uloga* koje mu drugi daju i očekuju od njega.¹

Čovjek se trudi da te uloge »odigra« najbolje kako bi ga prihvatila sredina ili radni ambijent, pa makar i uz rizik da »izda« samoga sebe, da bude konformist. Ako netko hoće biti radikalan, onda se stvarno nalazi pred teškom dilemom: boriti se za vrednote i »stil života« koje osjeća, ili biti i živjeti po »ukusu« drugih. Takva konfliktna situacija otežava i sam obiteljski život, jer čovjek velik dio svojih fizičkih i psihičkih energija troši baš u tom smjeru pa se i obitelj često pretvara u mjesto »odigravanja uloga«, a ne u život iskrenosti, ljubavi i sreće.

Ta »opća kriza«, kako se danas kaže, naglo je poremetila međuljudske odnose, počevši od obiteljskih odnosa gdje gotovo više i nema obitelji u »klasičnom smislu«, tj. kao čvrste i stabilne zajednice ljubavi, pa sve do odnosa s drugima, čak i s prirodom. Sve je to plod nagle »eksplozije« mehanizacije rada, urbanizacije, industrijalizacije, a to sve više stvara potrošačko-materijalistički mentalitet koji »goni« ljude da se bore za životni standard, blagostanje, komfor itd., izazivajući teški antagonizam i rivalstvo. Ti činioci rađaju svijest današnjeg čovjeka: ako hoćeš vrijediti, moraš imati, ali dokle ide ta borba? Tu se već polako naslućuje neka zasićenost, pogotovu tamo gdje su postignuti životni standard, bogatstvo i blagostanje. Ta je zasićenost osobito vidljiva kod mlade generacije, koja više ne cijeni samo materijalna dobra, jer uviđa da to nije sve...

Ta kriza ima i te kako svojih posljedica i na vjerski život pa s time mora računati i vjersko iskustvo i polaziti baš od tih konkretnih životnih situacija.

Jedan od teških problema današnje Crkve jest i to: kako doći, živjeti, navijestiti Boga ljudima koji su tako i toliko opterećeni radom, poslom, zaradom, problemima pa nemaju »vremena ni živaca« za obiteljski život, jedni za druge, za prijateljstvo, nemaju više ni moći ni snage za istinsku komunikaciju, za dalekosežne i svestrane međuljudske odnose? Kako Boga »pružiti« ljudima koji žive u stalnoj napetosti, koji se bore samo za materijalna dobra? Oni, s jedne strane,

¹ O tome vidi D. KRECH, C. CRUTCHFIELD, E. BALLACHEY, *Individuo e società*, Giunti-Barbera, Firenze 1970., str. 368—406.

sve svoje snage, nade i projekcije stavljaju u zaradu, materijalnu dobit, dok, s druge strane, osjećaju veliku potrebu za vrednotama kao što su prijateljstvo, prihvaćanje drugih, susreti, komunikacija, iskrenost, ljubav, zajednica, za vrednotama preko kojih i od kojih treba polaziti da bi se došlo do vjerskog skustva, do zajednice i zajedništva, do Boga.

Među težim problemima, koji obuhvaćaju cjelokupni život, životne stavove i temeljne odluke, jest i problem vjere. Osnovno pitanje današnjega čovjeka glasi otprilike ovako: Što je vjera za mene i što mi ona može dati u ovoj situaciji? Je li ona još jedan problem ili šansa, mogućnost za rješavanje drugih problema? Vjera se danas »mjeri«, »ocjenjuje«, dvostrukim mjerilom:

a) danas se rađaju mnoga teoretska pitanja i sumnje, jer živi se u pluralističkom ambijentu, tako da se vjernik »mjeri« prema drugima, i u tome često dolazi do krize, pogotovu ako je vjera samo intelektualistička, a ne životna, u obitelji i kršćanskoj zajednici;

b) vjera se procjenjuje kroz prizmu »korisnosti«, tj. prema onome što mi ona daje, može dati, što mi može pružiti, pomagati u konkretnoj situaciji i problemima koji su u meni i oko mene. Mnogi danas kažu: Ja vjerujem, ali ne znam što će mi ta vjera? Ne znam što ću s njome? Ne vidim korist i konkretnost, doprinos koji mi ona može dati, pa se zato i borim da je napustim.²

Ta situacija, koja je i inače dosta konfuzna i teška, u nas je još teža, za naše vjernike, jer odgoj, društvo i sredina u kojoj živimo i radimo nastoji ljude odgajati svim raspoloživim sredstvima, koja su gotovo sva u duhu oprečnom Evanđelju i vjeri. Toga svi moramo biti svjesni i to mora biti polazna točka svakog našeg razmišljanja, planiranja rada, pastorizacije, katehizacije. Oblikovanje svijesti usko je povezano, kako danas tvrde svi sociolozi i socijalni psiholozi, i u velikoj mjeri ovisno o sredstvima komunikacije, koja su danas tako moćna, da čovjeka gotovo sa svih strana »bombardiraju«. Sredstva komunikacije ulaze i u proces stvaranja vrednota i kod pojedinaca i u društvu, pa je stoga i proces oblikovanja svijesti otežan.³

Za mnoge antropologe, kulturologe, sociologe i dr., vrednote su *ključ* za razumijevanje vremena i kulture, čovjeka i društva, jer se tako čovjek formira, modelira.⁴ Vrednote su, dakle, veoma potrebne i prisutne u svakom društvu i kulturi; »za nešto treba živjeti« i to

² H. CARRIER, *Psycho-Sociologie de l'appartenance religieuse*, Roma 1960., str. 142.

³ Vidi D. KRECH..., *nav. dj.*, str. 279 sl., 412—415.

⁴ A. CATEMARIO, *Linee di antropologia culturale*, Quale cultura, vol. II. str. 725. O sredstvima komunikacije ima mnogo studija: R. K. Merton (1958), P. F. Lazarsfeld (1964), M. Liolsi (1966) itd. Problem mjerenja učinka (efekta) sredstava komunikacije (mass media) vrlo je složen i težak, i na razini osoba, skupina, ali još teži u društvu. O tome vidi: AA. NN.: *Nuove questioni di psicologia*. A cura di Leonardo Ancona. La Scuola, vol. 2. in »Gli effetti di mezzi di comunicazione di massa« di Maria Angela Croce, str. 263—273.

vrijedi za sve narode i kulture, ali po sadržaju te su vrednote vrlo različite, često i suprotne.⁵

Čovjek i društvo sve više postaju svjesni svojih mogućnosti i autonomije. Tu se skriva i dvostruka opasnost i napast:

— da Crkva i njeno djelovanje preko kateheza, propovijedi i dr. postanu »rubni fenomen«, na neki način kao »izvan prostora i vremena«, ili da čak u određenom smislu istodobno izdaju i Boga i čovjeka, tj. da se postave previše »sektaški«, obrambeno, apologetski prema današnjem svijetu i čovjeku;

— da unutar Crkve dođe do podjele i sektaštva; obje te pojave pokazuju nedoraslost i nezrelost kršćanske zajednice da živi u jedinstvu s Bogom i čovjekom.

Takvo stanje obrane od teške i konfuzne situacije u Crkvi i današnjem svijetu kao da pomaže aktiviranju obrambenih mehanizama u Crkvi i, ukoliko se djelovanje Crkve svede samo na to da se brani, ona se samim tim diskreditira, vjerski se život i vjersko iskustva više ne razvijaju, nego nazaduju, pa stoga Crkva za današnje prilike i situacije ne može imati »putnicu«, i, jer *nema, ne može* stoga ni dati, pružati ništa jako, zdravo, temeljito.

Odgaj preko kateheze, kako tvrdi GS, ima dvostruki smjer: odgoj ličnosti prema temeljnim vrednotama i odgoj ličnosti za dobro društva i sredine u kojoj živi (GS 2). Samo takav odgoj jest povijestan, odgovora zahtjevima vremena i čovjeka.⁶ Odgojitelj se nalazi pred dvostrukim zahtjevom: s jedne mu je strane *konkretna situacija*, a s druge *konkretna ličnost* — rast te ličnosti. Baš zbog toga odgojitelj postaje odnosno trebalo bi da bude: a) tumač *subjekta u konkretnoj situaciji* tj. onoga što je za odgajnika dobro, potrebno itd.; b) tumač *situacije odgajniku*.⁷ Tu je i šansa i rizik odgoja i odgojitelja, i u tom smislu Krikmann govori o tome kako bi trebalo da odgojitelj odgajniku interpretira situacije uzrokujući na taj način *susret* koji će ih obostrano obogatiti.⁸ Zato i kateheta mora brižljivo slijediti tijek i razvoj fenomena koji karakteriziraju današnje moderno društvo, kulture i tradicije, ne samo da bi mogao drugima interpretirati te situacije, nego da bi i sam mogao živjeti svoju vjeru i kršćanstvo u toj konkretnosti, sa svim problemima i teškoćama vremena.

Od Crkve se prije svega traže hrabrost i zrelost da svoje vrijeme živi bez predrasuda, bez straha i zatvaranja u sebe, ali i bez nekih spektakularnih očekivanja i pretenzija, nego da iskreno, realno, konkretno, intenzivno stupa u kontakt s ljudima i situacijama današnjice, a istodobno da je u stalnom kontaktu s Bogom. Samo takav stav može Crkvi zajamčiti dvostruku vjernost: da »živeći duh vremena« živi i

⁵ T. TENTORI, *Antropologia culturale*, Studi e ricerche, Roma 1970, str. 65; CATEMARIO, *nav. dj.*, str. 701.

⁶ AA. VV. *Educazione religiosa*, Studi e ricerche, Ed. Laurentianum-Antonianum, 1972., str. 169.

⁷ Isto, str. 186.

⁸ A. KRIEKEMANS, *Pédagogie générale*, Paris 1963, str. 60.

»duh evanđelja«, kako ne bi bilo izdano ili zanemareno ni vrijeme u kojem živimo, a još manje Krist. Te dvije činjenice, želja i težnja za autentičnošću, nameću se danas kao zahtjev, kao »znak vremena«, ali je pitanje koliko to shvaćamo i koliko smo svjesni toga puta i toga rizika.

Mnogo se toga promijenilo, a iz dana u dan još se više minjenja. Zato nema mjesta nikakvoj nostalgiji za »zlatnim vremenima«, jer svako je vrijeme »povoljno-zlatno« za Boga i za Crkvu, ako je Bog za sva vremena i Crkva za sve narode i vremena. Što je onda u pitanju, ako to nismo mi? Tome što vjera možda nije tako jaka i ne nalazi svojih putova izražavanja i rasta, nije krivo vrijeme u kojem živimo, nego nešto drugo. Treba otvoreno i hrabro zaći među ljude — kao što je to Krist učinio — učiti od njih, biti zajedno s njima. Samo im tako možemo nešto reći i značiti — samo našim životom i našim svjedočenjem.

Crkva kao masa vjernika danas znači vrlo malo ili ništa. Može nešto značiti samo ako ima prethodni rast vjere i zajedništva, samo ako ostvaruje tu komunikaciju s Bogom i među ljudima. Duh zajedništva i zbližavanja nikada nije bio toliko važan kao danas kada pretjerani individualizam uništava mogućnost komunikacije, kada ljudi postaju gotovo nesposobni za susrete, za slušanje, za prihvaćanje, za prijateljstvo, za ljubav. Ne možemo pripadati Crkvi ako ne živimo iskustvo Crkve, a živjeti iskustvo Crkve znači konkretno živjeti vidljive znakove Božje prisutnosti među ljudima, tj. zajedništvo s braćom, podijeliti život s njima, zajedno rasti u vjeri.

Prije nekoliko godina za katehezu je najvažnije bilo dati sadržaje. Gledalo se pri tom na to da sve ostane u granicama ortodoksности i nauke Crkve. Stoga je postojala opasnost da se vjera prikaže samo kao neka nauka, formula, izvan života i izvan svagdašnjih problema. Pitanja i odgovori bili su svima već unaprijed poznati, trebalo ih je prenositi.⁹

S Drugim vatikanskim saborom mijenja se koncepcija kateheze: ona nije, odnosno ne bi trebalo da bude »iznad vremena i prostora«, »iznad« osoba i mjesta, iskustava i kultura, nego da se »utjelovi« u uvjetima, mjestima i to po božanskoj metodologiji Utjelovljenja.

Cega je postao ili postaje svjestan današnji čovjek?

Pred velikim previranjima i promjenama čovjek danas postaje svjestan da se *osobno* i *zajedničkim* snagama mora maksimalno angažirati u životu kako ne bi bio pasivan promatrač svega, već protagonist povijesti i života. Ta angažiranost u radu, u proizvodnji itd., nije više

⁹ »Condizione generale e esperienza cristiana« u *Note di pastorale giovanile* 1/78., str. 5 sl.

individualna, nego kolektivna pa to utječe na čovjeka da uvidi i osjeti potrebu za drugima i moć zajedništva. To onda znači i porast *osjećaja odgovornosti*. Taj se osjećaj osobito danas razvija kod mladih, koji žele mijenjati sebe, a i druge, možda i sve, ali istodobno vide da to nije baš tako lako pa se zato međusobno solidariziraju.¹⁰

Osjetljivost za socijalne vrednote, tako da se više isključivo ne brinu o sebi i o svome »uskom krugu«, nego za cjelokupno društvo. Tako se rađa svijest da smo svi jedno te isto — u problemima, očekivanjima, nastojanjima — i ujedno se šire horizonti i perspektive. Starija generacija borila se za život u mnogostrukim teškoćama i nezgodama. Zato su mnogima svrha života bila uglavnom materijalna dobra, položaj, čast, bogatstvo itd., jer su mnogo žrtvovali za to, sve su s mukom stekli. Naprotiv, današnja generacija ima dosta svega pa zato ima i »šire« vidike, život gleda u drugoj perspektivi. Ona više nije zadovoljna samo materijalnim dobrima, nego traži i ide dalje.

Traženje autonomije. Želeći da izađu iz svijeta anonimnosti, izoliranosti, emarginacije, pobjegnu iz zatvora osamljenosti,¹¹ čine to preko malih grupa-zajednica, jer ne vide drugih perspektiva. Zato iz dana u dan i u krilu Crkve rastu male zajednice mladih koje daju veoma značajna i snažna vjerska iskustva.

Kulturna dezorijentacija uzrokovana je krizom kulturnih modela koji su prije bili jedinstveni, jaki, sigurni. Kulturni su modeli toliko važni u čovjekovu životu da Benedickt Ruth tvrdi: oni daju prvobitni materijal (prvu materiju) s kojom se kasnije gradi život.¹² Prijašnji kulturni modeli bili su fiksni i precizni: obitelj, zarada, položaj, čast, bogatstvo itd., dok se danas rađaju novi modeli kulture; ništa više nije fiksno i precizno, sve je u preispitivanju i traženju.¹³

Velika nesigurnost te strah, napetost i iščekivanje, što sve ujedno znači i veliku potrebu za sigurnošću, za temeljnim vrednotama bez kojih život gubi smisao. Ta dezorijentacija često znači i lutanje, ali u sebi ima veliki moment *iskrenog traženja*, znači inicijativu, solidarnost s drugima, a to označuje *radikalnost i hrabrost* današnjeg vremena. To su velike vrednote koje danas dolaze do izražaja kod naših mladih, a na nama je da dublje razmislimo o svemu tome.

Nameće nam se pitanje: Što ovakva situacija može značiti za vjeru? Jedni tvrde da je sve »propalo«, i kukaju nad mladim naraštajem, nemaju povjerenja u današnjeg čovjeka i njegove mogućnosti; drugi »izdaleka« sve to »promatraju« i »analiziraju«, ali se ne bi željeli miješati u tom kaosu; treći hrabro i s vjerom traže, zajedno s drugima, uvjereni da će to ljudsko-vjersko iskustvo biti vrlo dragocjeno i da će uroditi dobrim plodovima.

¹⁰ Isto, str. 12.

¹¹ E. FROMM, *L'arte d'amare*, Il Saggiatore, 1972, str. 23.

¹² L. GJERGJI, *Roli i femrës shqiptare në familje dhe në shoqëri*, Radosna vijest, Sarajevo 1977., str. 113—116.

¹³ »Condizione generale e esperienza cristiana« u *Note di pastorale giovanile 1/78.*, str. 12 sl.

Traženje smisla svega: života, rada, odnosa; traženje osobnosti i poboljšanja međuljudskih odnosa u anonimnom društvu; traženje vrednota, temeljnih vrednota na kojima će se izgraditi ličnost koja će nadilaziti potrošački mentalitet... Sva ta traženja označuju i potpomažu traženje samoga Boga, omogućuju rast u vjeri.

Solidarnost i nada u bolje možda je »znak vremena«, jer, iako vidimo i doživljavamo mnoge kontradikcije i probleme, današnji se čovjek *nada boljem*, radi i angažira se za bolji svijet, i tako se rađaju važni momenti solidarnosti, koji nadilaze osobno i traže i teže za općim. Postoji kod mladih ljudi uvjerenje da bi život mogao i morao biti bolji, drukčiji, i što je još važnije, uvjerenje da mnogo toga ovisi o nama samima. Zato zlo u svijetu nije identificirano samo u struktura, starijima, nego i inače postoji pa svi žele da se nešto učini. Zar to nije povlastica da Krista možemo naviještati kao Boga i Čovjeka, Brata i Prijatelja, Spasitelja i Osloboditelja, koji se solidarizira s čovjekom u borbi protiv zla, predrasuda, nepravdi itd., i oslobađa čovječanstvo svojom smrću i uskrsnućem?

U tim momentima vjera ima »prostora i vremena« da se dokaže kao životna, egzistencijalna i esencijalna, koja nam pomaže u traženju novoga, boljega, koja ostvaruje to već ovdje i sada među ljudima.

»Za mnoge vjernike vjera je samo kao neka nauka, ideologija, filozofija života, ili sve ostalo samo ne život. Tako mnogi danas kažu da su 'kršćani' a da nikada i nisu prihvatili vjeru kao život. Za njih kršćanstvo nije nosilac poruke spasenja, nego neki puki formalizam ili etika, koja ne proistječe iz vjerskog života, nego iz neke druge pozadine.«¹⁴

Sva iskustva i vrednote koje već postoje, ili se rađaju, treba ozbiljno uzeti u obzir i maksimalno se angažirati da bismo i mi živjeli »svoje vrijeme«. Takva iskustva upravo pripremaju mogućnost »pripadanja vjeri i Crkvi«, jer polazna je točka konkretni i realni život, zajedničke brige i tegobe, radosti i žalosti, nada i iščekivanja, traženja i preispitivanja... »Središnja točka u tome jest iskustvo; kao što se i kod sakramenta kruh, voda i ulje moraju 'osjetiti' da bi sakrament bio valjan, slično je i s Crkvom koju treba doživjeti, prema mogućnostima pojedinaca, Crkvu 'po mjeri', gdje subjekt može rukom opipati znak zajedništva Božjeg naroda.«¹⁵

Zato pokušaj da se vjerske vrednote povežu sa životom nije samo »invencija« nekih, nego velika potreba današnje Crkve. Sve to treba da se »provjeri« na razini kolektivnog iskustva, tj. iskustva kršćanske zajednice.¹⁶ Ako se govori o zrelosti vjere, onda treba reći ovako: vjera je zrela i životna samo ako je povezana s kulturnim temama sredine.¹⁷

¹⁴ GIANCARLO MILANESI e MARIO ALETTI, *Psicologia della religione*, LDC 1974., str. 214—217.

¹⁵ AA. VV., *Pastorale e dinamica di gruppo*, Coll. pastorale giovanile, LDC, str. 40.

¹⁶ MILANESI, ALETTI, *nav. dj.*, str. 214.

¹⁷ Na istom mj.

Mnogi ljudi danas vide, primjećuju i intuitivno osjećaju da nešto nije u redu; čak bi znali i reći što nije u redu, ali teže dolaze do nekog *pozitivnog globalnog projekta — prijedloga*. Zato najveća potreba današnjice jest baš ulaženje u kontakt s njima s *jasnim i konkretnim prijedlogom*, a za nas kršćane to je dobra i radosna vijest spasenja i oslobođenja, koju je donio Krist i koja se danas ostvaruje u Crkvi i preko Crkve. To opet ne znači »robovati« sadržaju i unaprijed predvidjeti sve, tako da se ne damo poučiti od iskustva i života, ali ne smije biti ni samo *lutanje i traženje u praznome*, bez sadržaja. Tu je najvažnije pitanje sadržaja i metoda, tu je i osnovni stav kršćanstva: sve je već učinjeno u Kristu, preko Krista, i sve opet treba učiniti iznova, u vjeri i konkretnosti života.¹⁸

Vrednote koje su došle do izražaja baš u ovo vrijeme i na kojima treba graditi naše ljudsko i vjersko iskustvo mogu se možda obuhvatiti u ovome:

solidarnost — odgovornost,
prijateljstvo — zajedništvo,
iskrenost — radikalnost,
potreba za višim — traženje.

Sve nas to navodi na dublje razmišljanje i ponovno ispitivanje naše vjere i vjerskog iskustva, a čini mi se da kršćanska zajednica postaje vrlo važan, bitan faktor, i kao mjesto navještaja, a još više kao mjesto življenja te poruke. Zato zajednica postaje imperativ za današnju Crkvu, ako se želimo spasiti od opasnog neprijatelja: formalizma koji vjeru dovodi do moralizma, ideologizma i svega ostaloga, a to je vanifikacija (ispraznost) vjere i kršćanstva.

Prema mom mišljenju, pitanje današnje kateheze jest ovo: kako sadržaje vjere sjediniti sa sadržajima života da bi kršćanstvo postajalo prijedlog samoga iskustva kršćanske zajednice i života, konkretan, vidljiv, i »po mjeri« današnjeg čovjeka, da se može živjeti, rasti te tako postati bitna, temeljna vrednota našega života.

¹⁸ »Condizione generale e esperienza cristiana« u *Note di pastorale giovanile* 1/78, str. 16, sl.